Oláh P. Róbert

Zichy Ferenc győri püspök római ágensi levelezése*

A kora újkori és újkori magyar püspökkar évszázadokon keresztül kettős tájékozódási horizontot tartott szemmel, a császári udvar[1] és a római Szentszék képében.[2] Az alábbi dolgozat az utóbbi faktor irányába történő kapcsolattartás részleteibe enged epizódszerű bepillantásokat a korszak egyik leginkább császári udvarhű főpapjának, Zichy Ferenc győri püspöknek (1743–1783) az évtizedeken át tartó római ágensi levelezésén keresztül. Az egyháztörténet-írás régi adósságának apadása veheti ezzel kezdetét, a korábban méltatlanul háttérben maradt Zichy – Győr legnagyobb barokk püspöke – és az ő itáliai kapcsolatrendszere is modern feldolgozást nyerhet, ahogy az történt az elmúlt időszakban neves főpap kortársaival, Eszterházy Károllyal (1761–1799), Klimo Györggyel (1751–1777) vagy Patachich Ádámmal (1776–1784).[3]

* Készült a MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban (ELKH) a TKI támogatásával. Nemes Gábor és Tuhári Attila tanácsaikkal segítették a tanulmány létrejöttét, amit ezúton is hálásan köszönök.

1 Joachim Bahlcke, *A magyar püspöki kar és a Habsburg Monarchia: együttműködéstől a konfrontációig, 1686–1790* (Budapest: METEM, 2013).

2 Fraknói Vilmos, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-Székkel III.* (Budapest: Szent István Társulat, 1903); Tusor Péter, „A magyar egyház és Róma a 17. században", *Vigilia* 64 (1999): 503–513.

3 Antal Beatrix, „Eszterházy Károly és Róma", *A Heves Megyei Levéltár közleményei 18* (2007): 21–54; Bitskey István, „Eszterházy Károly helye Közép-Európa művelődéstörténetében", in *Agriam adveni*: *Konferencia Eszterházy Károly Egerbe érkezésének 250. évfordulója emlékezetére*, szerk. Monok István, 12–23 (Eger: Líceum Kiadó, 2013); Soós István, „Giuseppe Garampi érsek, pápai nuncius levelezése magyarországiakkal és erdélyiekkel", in *Magyarországi tudósok levelezése a 18. században – Tanulmányok*, szerk. Szelestei N. László, 75–84 (Budapest: SZENAL, 2006); Ruszkai Zsófia, „Az egyházi információszerzés lehetőségei a 18. század második felében: Bernardo Giordano levelei Klimo Györgyhöz", in *Közvetítő rendszerek, médiumok és hatalomgyakorlás a kora újkori Európában*, szerk. B. Székely Dorottya Piroska, Kovács Dóra, Vida Bence és Virág Csilla, 180–207 (Buda-

Zichy Ferenc ágensi hálózatának a magyar szakirodalomban és köztudatban történő elhelyezése mellett a nemzetközi diskurzusban is érdemes helyet lehet találni, hiszen az utóbbi évek nemzetek közti tudományos együttműködése is ebbe az irányba mutat.[4] A 17. századtól kezdve már folyamatában, átfogóan vizsgálhatók és összehasonlíthatók a különböző főpapok, intézmények vagy udvarok által római ügyvivőkön keresztül kifejtett cselekvések, érdekérvényesítési kísérletek, kúriai kapcsolatok.[5] E tekintetben is érdekes és releváns kutatási eredményeket tartogathat a Bécs előterében, Győrben, a Habsburg dinasztia feltétlen szolgálatában álló, majd négy évtizedig főpásztorként működő Zichy Ferenc ágensi levelezése.

Agentúrák kialakulása

A 16. század során kiépülő nunciatúrai hálózat a Trienti zsinat (1545–1563) után, főként a 17. század elejére megszilárdult, és működése, jogköre kialakult, uniformizálódott. A pápai állam által Európa jelentős katolikus udvaraiba akkreditált professzionális követségek feladata jellemzően és elsődlegesen az Apostoli Szentszék és az Egyházi Állam képviselete volt. Főbb vonásait tekintve a ma is ismert attribútumait ekkor már magán hordozta ez a diplomáciai hálózat. A nunciusok és hivataluk azonban főként az uralkodói udvarok történéseiről szolgáltattak információt Rómába, illetve a Trient utáni reform megvalósításának támogatásán munkálkodtak a fogadó fél udvarában. Ellenkező irányú információáramlás

pest: Gondolat Kiadó, 2021); Tóth Tamás, *„Si nullus incipiat, nullus finiet.": La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)*, CVH I/6 (Budapest–Roma–Szeged: Gondolat Kiadó, 2011). Barkóczy Ferenc ágensi leveleiről: Dóbék Ágnes, „Levelek Rómából: Adalékok Barkóczy Ferenc és a Collegium Germanicum Hungaricum kapcsolatának történetéhez", in *Lelkiség és irodalom: Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére*, szerk. Bajáki Rita, Báthory Orsolya, Bogár Judit, Déri Eszter, Kónya Franciska, Maczák Ibolya és Szádoczki Vera, 144–147 (Budapest: MTA–PPKE BILK, 2017).

4 Különös tekintettel: Matteo Sanfilippo e Péter Tusor, a cura di, *Gli agenti presso la Santa Sede delle comunità e degli stati stranieri*, 2 vol. (Viterbo: Sette Città, 2020–2021).

5 Az ágenskutatásról és a magyar egyház római kapcsolattartásáról átfogóan lásd: Tusor Péter, „A magyar egyházi elit római hírforrásai a kora újkorban", in *Információáramlás a kora újkorban*, szerk. Z. Karvalics László és Kis Károly, 108–124 (Budapest: Gondolat Kiadó, 2004); Tusor Péter, „Gli agenti dei prelati ungheresi a Roma nel Seicento", *Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken* 92 (2012): 359–380; Tusor Péter, „Pázmány bíboros olasz rejtjelkulcsa: C. H. Motmann »Residente d'Ungheria«: A római magyar agenzia történetéhez", *Hadtörténeti Közlemények* 116 (2003): 535–581.

a nunciusokon keresztül esetleges volt.[6] Ezért mind az uralkodók, mind a nemzeti egyházak Rómában tartózkodó fizetett ügyvivőket kezdtek fogadni. Ennek oka részint a friss és folyamatosan érkező római szentszéki információk érdekében történt, másrészről pedig az egyre inkább szerteágazó kúriai ügyintézésben a nemzeti egyházak főpapjainak szükségük volt a rendszerben magát kiismerő és eligazodó ügyintézőkre.[7] A kora újkor folyamán ezen intézők vegyesen, hol világi, hol egyházi személyek voltak, csak később, főként a 19. és 20. századra állandósult a gyakorlat, hogy kizárólag klerikusok végezték ezt a feladatot.[8]

1607-től kezdve ismer a szakirodalom olyan római ágenseket, akik a magyar felet képviselték a világegyház központjában.[9] Az említett évtől kezdve lényegében folyamatos az ilyen jellegű magyar jelenlét a 17. században, amelynek először az esztergomi érsek, majd 1639-től a teljes püspökkar volt a megbízója. A század során a római hírek Magyarországra küldése mellett az agentúra számottevő lobbitevékenységet is folytatott a magyar-ügy pozitív megítélése érdekében.[10] A magyar egyház önálló és állandó képviseletét aztán a 18. századi abszolutizmus jelentős mértékben korlátozta. Azonban elég csak Eszterházy Károlyra vagy Batthyány Józsefre gondolnunk, hogy lássuk, egyes püspökök a jozefinista tiltás időszakában is aktív római kapcsolatot tudtak fentartani.[11] Korábban a szigorú tiltás időszakát megelőzően, nagyobbrészt Mária Terézia uralkodása alatt ugyanilyen módon voltak római megbízottjai Zichy Ferenc győri püspöknek is.

6 Nunciatúrák intézményesüléséhez lásd: Tusor Péter, *Barokk pápaság (1600–1700)* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2004), 185–194.

7 Középkori római magyar agenzia előzményeihez lásd: Nemes Gábor, „Folytonosság vagy újrakezdés?: Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak alakulása Mohács előtt és után", in *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*, szerk. Varga Szabolcs és Vértesi Lázár, Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 17, 105–133 (Pécs: META Egyesület, 2017); Nemes Gábor, „Magyarország kapcsolatai az Apostoli Szentszékkel (1532–1526)", *Századok* 149 (2015): 479–506, 490–493.

8 Tusor Péter, „A magyar püspökök első római ágensei", *Vigilia* 67 (2002): 338–342, 339.

9 Uo. Bár korábbról is vannak adatok római magyar ágensekről: *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)*, kiad. Tusor Péter és Nemes Gábor, CVH I/7 (Budapest: Gondolat Kiadó, 2011), LV–LVII.

10 Tusor Péter, „A magyar ágensek és a római Habsburg-diplomácia a 17. században", in *A Magyarságkutató Intézet évkönyve 2019*, szerk. Berta Péter és Vizi László Tamás, 544–564 (Budapest: Magyarságkutató Intézet, 2020), 546.

11 A központi, császári ügynökséghez lásd: Andreas Gottsmann, „L'imperial-regia Agenzia austriaca nel lungo Ottocento", in *Gli agenti presso la Santa Sede*..., 2:75–102.

Zichy Ferenc és Róma

Fiatal papnövendékként Zichy Ferenc esztergomi és bécsi pázmáneumi tanulmányévek után került Rómába 1721-ben, ahol a Collegium Germanicum et Hungaricumban tanult egészen 1724-ig.[12] Római tartózkodásáról nem tudunk sokat, iskolai eredményei megfelelőek, bár inkább szelídségével, jámborságával és hitbuzgalmával tűnt ki korosztályából.[13] Feltehetőleg a fiatal klerikusban szép emlékek maradhattak az Örök Városról, mert győri püspök korában ő is előszeretettel küldte Rómába az arra érdemes ifjúkat. Germanicumos évei után azonban örökre búcsút intett Rómának, személyesen többé nem fordult meg a városban.

A Poloni-klán

Jelenleg még nem világos, hogy hogy került kapcsolatba Zichy Ferenc és az általam ismert legelső római ágense, Pietro Poloni. Az azonban biztos, hogy közel harminc éven át három személy, Pietro Poloni, Bartholomeo Pinto Poloni és Francesco Pinto Poloni látta el a győri püspök római képviseletét. Bartholomeo, aki a leghosszabb ideig intézte a győri püspök ügyeit Rómában, egy 1782-es karácsonyi levelének utóiratában külön kérte Zichyt, hogy Pierer Józsefnek és az egykor a Germanicumban tanult papoknak tolmácsolja karácsonyi jókívánságait.[14] Talán csak a római kötődésük okán üdvözölte külön a fentieket, de nem elképzelhetetlen, hogy Zichy az 1750-es évek elején egy Rómában tanuló kispap segítségével vette fel a kapcsolatot a Poloni-klánnal. Pierer József külön kiemelése okán felmerülhet az a szcenárió is, hogy a feloszlatásig jezsuita atyán keresztül, így a Jézus Társaság kiterjedt kapcsolati hálója segítségével lépett kapcsolatba Zichy Pietro Polonival.[15] Továbbá tudható a Polonikról egy 1785-ben Szily János szombathelyi püspöknek írt levélből, hogy Francesco Bartholomeo fia.[16] Az 1780-as évektől kezdve már átfedés mutatkozott a levelek feladói között, Bartholomeo mellett megjelenik fia, Francesco is, mint levélküldő. Bő húsz évvel korábban Pietro ágensi pályafutásának a vége felé ugyanígy jelent meg Bartholomeo aláírása

12 Piszker Olivér, *Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspöksége idején 1743–83*, Pannonhalmi füzetek 13 (Pannonhalma: [s. n.], 1933), 9.

13 Mohl Adolf, *Győregyházmegyei jeles papok* (Győr: Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1933), 135.

14 Győri Egyházmegyei Levéltár Püspöki Levéltára (a továbbiakban: GyEL, PL), Literae Romanae I. 1782. december 7.

15 A püspök és a Jézus Társaság közti jó kapcsolatról: Mohl, *Győregyházmegyei*..., 158.

16 *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona Országainak Egyházmegyéiről 1600–1850*, kiad. Vanyó Tihamér Aladár, Olaszországi Magyar Oklevéltár II. (Pannonhalma: Szerzői kiadás, 1933), 236.

először Pietróé mellett ugyanazon levélen, majd önállóan, Pietro leveleivel párhuzamosan saját levelein is.

A Poloni-klán professzionalizmusát, kúriai jártasságát és kapcsolati hálóját mutatja, hogy Pietro és Bartholomeo esetében is tudni lehet arról, hogy más püspökök ügyében is eljártak Rómában. Ennek az egyébként bevett gyakorlatnak a során Pietro Poloniról tudni, hogy a bruges-i püspök Jean Robert Caimo[17] ágenseként is működött a Kúriában. 1758-ban, majd 1762-ben is Pietro Poloni járt el ad limina-jelentés kapcsán Caimo püspök nevében.[18] Úgy tűnik, hogy ezt a kapcsolati hálót örökölte meg Bartholomeo Pinto Poloni is, mert Zichynek írt levelei mellett 1773-ban már ő terjeszti a bruges-i püspökség ad limina-jelentését az illetékes kúriai szerv elé. Emellett Bartholomeoról több forrásközlés is alátámasztja, hogy a magyarországi képviseltjeinek körét is bővítette. A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattárában fennmaradt levelek értelmében Patachich Ádámnak számos alkalommal küldött római aukciós katalógusokat, könyveket és az ezekről szóló számlákat.[19] Patachich tehát kalocsai művészetpártoló és kultúraépítő tevékenysége során szintén kapcsolatba került Pinto Polonival.

A győri püspök és a kalocsai érsek mellett Pinto Poloni kapcsolatban állt Szily János szombathelyi püspökkel is. Itt a kapcsolat sokkal egyszerűbben megállapítható, püspökké szentelése előtt Szily Zichy püspök közvetlen munkatársa, nem csupán titkára, de a központi egyházmegyei kormányzást segítő székeskáptalannak az őrkanonokja is volt.[20] Ezen tisztségek okán folyamatosan részt vett a napi egyházkormányzati ügyek vitelében. Feltételezhetően az ágensi levelek is átfuthattak a kezén. Nem nehéz elképzelni, hogy a Pinto Polonival való kapcsolatot Szily egyszerűen átmentette püspökéveire is.

Nem ritka, főleg Bartholomeo Pinto Poloni esetében, hogy dicsekvésképp, esetleg bennfentességének a példázása érdekében leveleiben visszautalt korábbi üzeneteiben megosztott bizalmas hírekre, pletykákra, amelyek aztán úgy valósultak meg, ahogy azt ő előre jelezte Zichynek. Jellemző példa erre az 1773. március 25-i pápai konzisztóriumon bejelentett három új bíboros kreálásáról és sze-

17 „Jean Robert Caimo, bruges-i püspök (1754–1775)", in Conrad Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi [...]*, 6 vol. (Monasteri: Typis Regensberg, 1891–1958), 6:131.

18 Alexandre Pasture, „Les archives de la visite »ad limina« pour les deux anciennes provinces ecclésiastiques des Pays-Bas, Malines et Cambrai (1589–1800)", *Bulletin de la Commission royale d'histoire* 83 (1914): 281–504, 328, 391–393.

19 Lakatos Adél, „Patachich Ádám (1716–1784) tudomány- és művészetpártoló tevékenysége nagyváradi püspöksége és kalocsai érseksége idején", *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 31, 1–4. sz. (2019): 127–189, 174.

20 Bedy Vince, *A győri székeskáptalan története*, Győregyházmegye multjából 3 (Győr: Győregyházmegyei Alap Nyomda, 1938), 467.

mélyük pontos megnevezéséről szóló március 17-i levele.[21] A bíborosok személyét illetően előrejelzése pontosnak bizonyult. Erre utalt vissza előszeretettel egy áprilisi levelében, mintegy hitelesítve újabb állításait.[22]

A levelezés

Az ágensi jelentések jelenleg a Győri Egyházmegyei Levéltár Püspöki Levéltárának *Literae Romanae* nevű csomós anyagában találhatóak, amelyeket az 1910-es évek során Széchenyi Miklós püspök idején rendeztek ebbe a formába. Nem elképzelhetetlen, hogy az iratanyagot az a Bedy Vince rendezte, aki egy időben, az 1910-es évek során a püspöki levéltárosi feladatokat is ellátta.[23] A hat csomó terjedelmű irategyüttes tartalmazza az összes Rómából érkező diszpenzációt, kiváltságokat, ereklye igazolásokat, különleges engedélyeket, sőt esetenként az iratanyag nevével ellentétben a bécsi nunciatúráról érkező leveleket is. Jelenlegi tudomásom szerint 152 darab ágensi jelentést őriz ez a hat csomó.[24]

Az évtizedeken átívelő levelezés jelenleg ismert első darabja 1753-ból való. Ez tíz évvel azutánról származik, hogy Zichy a győri egyházmegye élére került. Gondolhatunk arra, hogy korábbról is voltak levelek, amelyek esetleg elvesztek, vagy még lappanganak valahol a levéltárban. De számításba kell venni azt is, hogy Zichy csak az 1750-es évek elején bízta meg Pietro Polonit az ágensi feladatok ellátásával. Erre az szolgálhat magyarázatul, hogy 1745-ig még a püspöki palota visszaszerzésén fáradozott, valamint a székesegyház felújítása, helyreállítása tölthette ki gondolatainak javarészét.[25] Az 1740-es években időszakosan három vizitációt vezényelt le, nem egyszer személyesen maga látogatta meg a plébániákat, így több hetes körutakat téve.[26] Elképzelhető, hogy tekintetét azután emelte Rómára, hogy több mint tíz éven keresztül egyházmegyéjét rendezte és indította el a fejlődés útján.

1753-tól kezdve elszórtan megjelentek a római levelek, amelyek aztán 1768-tól kezdve sűrűsödtek, majd 1769-ben érkezett el a csúcs év 21 Rómából érkezett

21 GyEL, PL, Literae Romanae III. 1773. március 17.

22 GyEL, PL, Literae Romanae II. 1773. április 21.

23 Nemes Gábor, „Bedy Vince (1866–1938) élete és munkássága", in *Primus inter omnes: Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*, szerk. Arató György, Nemes Gábor és Vajk Ádám, Források és feldolgozások 25, 11–43 (Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár, 2016), 19.

24 Viszonyításképp Egerben Eszterházy Károly idejéből 644 db levelet tartanak számon. Lásd: Antal, „Eszterházy Károly és Róma…", 23.

25 Bedy, *A győri székesegyház*…, 21–28.

26 A vizitációkról részletesebben: Mohl, *Győregyházmegyei jeles papok*…, 139–146.

levéllel. Ez a sűrűsödés láthatóan kitartott 1774-ig. A több mint 150 levél javarésze e pár év alatt érkezett Rómából. 1775-től újra egy csökkenő tendenciát láthatunk, amely aztán már nem erősödött vissza és 1782 után nem is találtam több levelet.[27] Korábbi kiemelkedőbb év 1759, amely összefüggésbe hozható a frissen megválasztott XIII. Kelemen pápa első teljes hivatali évének újdonságaival. Itt is látható, hogy az 1758-as év levelei pont a konklávé idejéről és a pápa beiktatásának a hónapjaiból, július-augusztusból valók.[28] A sűrű levélforgalommal jellemezhető évek egybeestek a Jézus Társaság feloszlatásának éveivel is. A jezsuiták egyházmegyei működését pártoló és segítő Zichy püspök életrajzírója szerint is szomorúsággal vette a rend ellehetetlenítéséről szóló központi döntést.[29]

Az alábbi táblázat is világosan mutatja darabszám alapján a leveleket, az 1769-es kimagasló évet, amelyet további négy-öt erős postai év jellemez. Látni, hogy 1783-ban a püspök utolsó évéből sincs már levél. Mohl és Piszker, Zichy két életrajzírója alapján úgy tudható, hogy a püspök nem betegeskedett sokat halála előtt, tehát nem lehet a püspök inaktivitására fogni a levelek hiányát.[30] A június közepén elhunyt főpásztor korábban év elején mindig kapott leveleket, itt most ezek már elmaradtak. Feltételezhető azonban, hogy az erősen császárhű Zichy a jo-

27 A konklávén túl, az 1775-ig tartó sűrű levélváltás másik kiváltó oka részben a jezsuiták feloszlatása körüli ügyek.

28 Carlo della Torre di Rezzonico-t, a későbbi XIII. Kelemen pápát (1758–1769) július 9-én választotta meg a konklávé. Lásd: Battista Mondin, *Pápák Enciklopédiája* (Budapest: Szent István Társulat, 2001), 555–558.

29 Mohl, *Győregyházmegyei jeles papok*..., 157–158.

30 Uo., 162–166; Piszker, *Barokk világ Győregyházmegyében*..., 19.

zefinista egyházpolitika 1782-től erősödő tiltására fokozatosan hagyott fel a római kapcsolatokkal. Látható, hogy lényegében 1782 második felétől a kapcsolat megszakadóban volt.

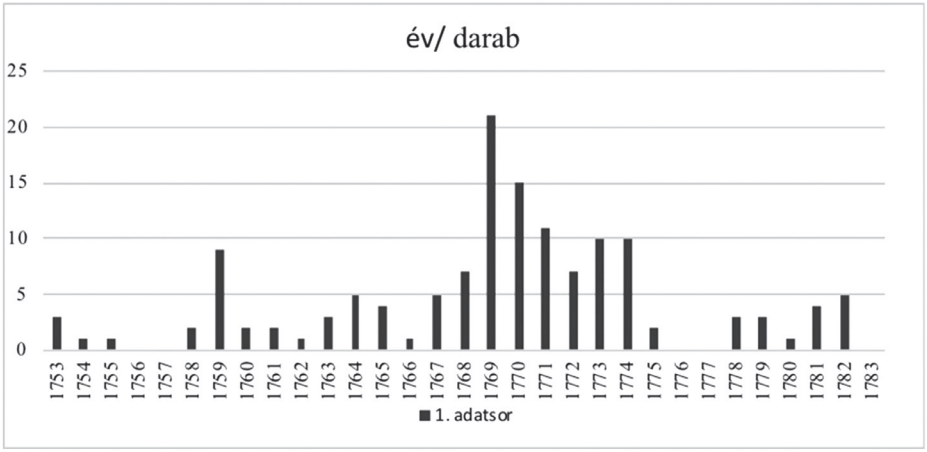

A levelek tartalma

A levelek átírása és feldolgozása jelenleg a kezdeti szakaszban jár, de már eddig is több érdekes levelet készítettem elő kiadásra. Jelen dolgozatban szúrópróbaszerűen három tetszőleges évből, 1760-ból, 1769-ből és 1772-ből választottam egy-egy levelet, remélve, hogy kialakulhat egy előzetes kép a levelekben érintett témákról.

Az 1760. április 16-i levél, amelyet az első ismert római ágens, Pietro Poloni jegyez, rövid tájékoztatót tartalmaz a Rítus Kongregáció üléséről, továbbá arról, hogy a szervita Szent Laziosi Peregrinus tiszteletére mondtak misét Rómában a győri egyházmegyéért és Győr városáért.[31] Elképzelhető, hogy a betegségek ellen közbenjáró Szent Peregrinus kultusza felé fordult Zichy abban az időszakban, amikor a század közepén több járvány is sújtotta az országot.[32] Feltehetőleg a szervita rend San Marcello al Corso ősi templomában álló laziosi Szent Peregrinus oltáránál celebrálhatták a szentmisét.

31 GyEL, PL, Literae Romanae I. 1760. április 16. A levél teljes szövegét lásd a *Függelék* 1. pontja alatt.

32 Balázs Péter, *Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete*, kiad. Gazda István, A Magyar Tudománytörténeti Intézet tudományos közleményei 73 (Piliscsaba–Budapest: Mati–Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 2007), 175.

Az 1769-es év – ahogy az látható is volt – a legtöbb ágensi levelet hozta. Ennek oka abban áll, hogy XIII. Kelemen pápa az említett év február második napján halt meg. Innentől Pinto Poloni intenzívebbé tette a hírszolgáltatást. A február másodiki halálesetről egy negyedikén kelt levélben már tájékoztatta is Zichyt.[33] Ebben részletesen leírja a haláleset körülményeit, a halálos ágynál jelenlévőket, illetve a temetés előkészületeit és szervezését. Majd február 11-i levelében Zichy ágense újra jelentkezik, részletezi, hogy a kilenc napos gyászidőszak eltelt, és arról küld tájékoztatást, hogy a bíborosok még kis számban jelentek meg Rómában, de folyamatosan érkeznek.[34] E levele kevés konkrétumot tartalmaz, valószínűleg csak jelzésértékű lehetett a püspök felé, mutatva, hogy minden apró római rezzenésről tudósítja őt.

Ugorva az időben az 1769. április elsején kelt levélhez, jóval több konkrétumról olvashatunk.[35] Itt az ágens, Bartholomeo Pinto Poloni megemlíti, hogy I. Ferdinánd nápolyi és szicíliai király és felesége Habsburg Mária Lujza Karolina előző nap hagyták el az Örök Várost és indultak vissza Nápolyba. A jelentésből kiderül továbbá, hogy az ekkor már Toszkán nagyherceg Habsburg Lotharingiai Péter Lipót és Habsburg Ferdinánd Károly Antal milánói herceg érkeztek Rómába a Szent Római Birodalom császárával, a későbbi II. József magyar királlyal. Bartholomeo itt elmeséli Zichynek, hogy a hercegek megtekintették Róma nevezetességeit, régebbi és újabb templomait és nagy hírű palotáit, valamint azt is közli, hogy Toszkána felé fogják venni útjukat, ahol további kirándulásokat terveznek. Mindeközben, amíg a hercegek turistáskodtak, a császár a Vatikáni Könyvtár egyik ablakában – ablakbeugrójában – négy bíborossal tárgyalt a konklávé ügyeiről és a szavazatok koordinálásáról. Zichy ágense itt megemlíti az egyeztetésen részt vevő, két közelebbről meg nem nevezett spanyol bíborost, a milánói érsek Giuseppe Pozzobonelli és Branciforte Colonna kardinálisokat.[36] Végül megjegyzi, hogy ismeretei szerint az eddig leginkább támogatott kardinális a pápaválasztók körében Giovanni Francesco Stoppani bíboros lenne, majd hozzáteszi, hogy ez még idővel változhat.[37]

Az 1772-es római levelek bevezetőjében Bartholomeo Pinto Poloni megjegyezi, hogy közel egy évig hallgatásba burkolózott, bár ennek pontos okáról a le-

33 GyEL, PL, Literae Romanae I. 1769. február 4.

34 GyEL, PL, Literae Romanae I. 1769. február 11.

35 GyEL, PL, Literae Romanae I. 1769. április 1. A levél teljes szövegét lásd a *Függelék* 2. pontja alatt.

36 Talán Giuseppe Pozzobonelli (†1783). Lásd: Eubel, *Hierarchia catholica*..., 6:284; Antonio Branciforte Colonna bíboros (†1786). Lásd: uo., 6:404.

37 Giovanni Francesco Stoppani bíboros, (†1774). Lásd: uo., 6:183.

vélben nem ejt szót. Annál többet ír azonban a közelgő bíboros kreálásokról.[38] Egyik levelében listát küldött a bíborra eséllyel pályázók személyéről.[39] Egy másik, szeptember 19-i levelében pedig a spanyol udvar és a Szentszék között kialakulóban lévő feszültségről ejt szót, amely részben a jezsuiták feloszlatása, részben pedig a kreálandó bíborosok személye körül alakult ki.[40] Emellett Bartholomeo röviden megemlíti még a konzisztóriumi ülésen elhangzottakat, különböző francia és itáliai püspöki székek betöltésének a kérdéséről.

A levelek tartalmáról összegzésként elmondható, hogy az eddig feldolgozott, valamint jelen közleményben publikált ágensi levelek is erősítik azt az alapállítást, amely szerint ezek a típusú levelek tematikailag három részre oszthatók.[41] Úgymint mindig tartalmaztak egy specifikusan, a megbízó főpásztor egyházmegyéjére vonatkozó, és az agentúra működéséről hírt adó részt. Ezt követően a híradások beszámoltak a kúriai élet mindennapjairól, hitelesnek mondott folyosói szóbeszédekről, folyamatban lévő, vagy éppen lezajlott udvari személyi változásokról. Harmadrészt pedig a formai követelményeket tartandó, mindig a nagypolitika került terítékre. Az első tapasztalatok alapján tehát elmondható, hogy a források fényében mind az ágensek személyét, mind a levelek témáját tekintve egy tipikusnak mondható 18. századi főpapi ágensi levelezés bontakozik ki. Zichy Ferenc levelezése tipikus vonásai mellett mégis különleges, hiszen átível szinte a teljes tereziánus korszakon, holisztikus képet adva ezzel Róma és a magyar királyság egyik főpapjának sokrétű és szerteágazó kapcsolatáról.

38 GyEL, PL, Literae Romanae I. 1772. június 13. A levél teljes szövegét lásd a *Függelék* 3. pontja alatt.
39 GyEL, PL, Literae Romanae I. 1772. július 14.
40 GyEL, PL, Literae Romanae I. 1772. szeptember 19.
41 Tusor, „A magyar püspökök…", 440–441.

FÜGGELÉK

1.

Pietro Poloni Zichy Ferencnek. Róma, 1760. április 16.

Múlt hónapban ülésezett a Rítus Kongregáció. Győr városért és az egyházmegyéért misét mondtak a római szerviták. A felmentés meg fog érkezni, de a kongregáció lassan veszi napirendre az ügyeket. Küldjön neki pénzt.
(GyEL, PL, Literae Romanae I.)

Excellentissima Reverendissima Patrona

Non prius, quam sub die 29. mox elapsi mensis Martii habita fuit Sacra Congregatio Rituum. Unde proposita in eadem congregatione nostra instantia pro reportando indulto recitandi officium, et missam de Sancto Peregrino Latiosi eodem modo et forma, quibus gaudet Ordo Servorum Beatae Mariae Virginis, pro sua civitate et diaecesi Iaurinensi obtinui mediante mea opera et vigilantia, ut decretum iuxta vota Excellentissimae Vestrae Reverendissimae publicatum remaneret, quemadmodum recognescet ex authentica copia eiusdem decreti, quam complicatam hisce adnecto, supplicans interim eidem Excellentissimae Vestrae Reverendissimae, quatenus dignetur me excusatum habere, si pro hoc primo anno reportatum indultum in tempore non perveniet, cum id non ex mea culpa, sed ex tarditate habitae congregationis, quae bis vel ad summum ter in anno habetur, processerit. Dignari quoque poterit Excellentissima Vestra Reverendissima ad me remittere summam ducatorum, sive Hungarorum quinque in reintegrationem occursarum expensarum, et satisfactionem aliorum operum. Dum me suae protectioni validissimoque patrocinio commendans deosculando Sacratissimas Vestes venerabundus permaneo.

Excellentissimae Vestrae Reverendissimae Patronae
Romae 16. Aprilis 1760.

Humillimus adddictissimus obsquentissimus servus obligatissimus
Petrus Poloni Agens

2.

Bartholomeo Pinto Poloni Zichy Ferencnek. Róma, 1769. április 1.

A szicíliai uralkodó pár és a toszkánai nagyherceg itáliai útjairól. Konklávén történt császári egyeztetésekről és hírekről.
(GyEL, PL, Literae Romanae I.)

Excellentissima Reverendissima Patrona

Evulgatam vocem adventus etiam ad hanc Urbem regis et reginae Siciliarum[42] prorsus falsam demonstrat discessus Augustissimi Imperatoris[43] secutus in praeterita die Iovis 30. elapsi mensis Martii Neapolim versus, ubi nonnulli per tres, alii vero per sex, ad summum, dies permansurum esse putant.

Celsissimus similiter Hetruriae dux[44] in proxima die Lunae 3. inchoati mensis Aprilis Florentiam sese recipiet ad praeveniendum praefatum suum augustissimum fratrem, qui in reditu e civitate Neapolitana per tres alios dies permanebit in hac Urbe, inde per eandem Florentinam civitatem Venetias, Thaurinum, Mediolanum demum accedet suam illam Italicam ditionem inspecturus.

Pro toto tempore, quo praefati Augustissimi Principes hic permanserunt, omnes Ecclesias, palatia, xenodochia, necnon antiqua et moderna aedificia, et prae ceteris Vaticanum Sancti Petri Templum, insigne eiusdem Templi Bibliothecam minutatim inspicere voluerunt et prout ex illorum aspectu argui potuit, cum plena eorum satisfactione, complacentia, immo etiam aliquali admiratione omnia oculariter recognoverunt et in omnibus tam privatis, quam publicis celebratis festis interfuerunt, licet publica festa ex irruptione pluviarum non modice praeiudicata remanserint.

Occasione autem, qua iidem Augustissimi Principes sese ad Vaticanam Bibliothecam contulerunt, per medium unius fenestrae eiusdem Bibliothecae conrespondentis cum fenestris conclavis rursus Augustissimus Imperator allocutus est cum cardinalibus in eodem conclavi existentibus, in quo tantum quatuor alii, adhuc absentes cardinales praestolantur, bini scilicet ex Hispania,

42 Bourbon III. Ferdinánd szicíliai király (1759–1816), később I. Ferdinánd néven a Két Szíciliai királyság uralkodója (1816–1825). Felesége: Habsburg–Lotaringiai Mária Karolina Lujza királyné (1768–1814).

43 II. József Szent Római császár (1765–1790).

44 Habsburg-Lotharingiai I. Péter Lipót toszkán nagyherceg (1765–1790), később a Szent Római Birodalom császára és magyar király (1790–1792).

Archiepiscopus Mediolanensis,[45] et Brancinforte ex Sicilia,[46] cum nullum prorsus ex Germania hic adventurum pro certo affirmetur.

Blandimur hic, quod in adventu horum quatuor cardinalium exterorum ingredietur in conclave Eminentissimus Cavalchini[47] decanus, et tunc serio de eligendo novo pontifice cogitabunt hi purpurati patres, qui divisim modo ad favorem unius, modo ad favorem alterius vagantur, cumque notabilis aliqua suffragiorum pars in Eminentissimum Stoppani[48] coaluerit, cardinales Gallici sese expresserunt, quod hic candidatus non sit eorum Regiae Aulae plurimum acceptus.

Hic est rerum status, pro nunc ac cuntinuative ad notitias cum superioribus meis litteris porrectas per me referendus: dum continuationi amoris, ac potentissimi Excellentissimae Vestrae Reverendissimae Patrocinii me commendans, cum profundissimo respectu maneo.

Excellentissimae Vestrae Reverendissimae Patronae
Romae 1. Aprilis 1769.

Humillimus addictissimus et obligatissimus iamdudum vobis obsequentissimus
Bartholomaeus Pinto Poloni agens

3.

45 Giuseppe Pozzobonelli (1743–1783).
46 Antonio Branciforte Colonna bíboros (Szicília) 1711–1786.
47 Carlo Alberto Guidoboni Cavalchini (†1774). 1763-tól a bíborosi kollégium dékánja.
48 Giovanni Francesco Stoppani bíboros (†1774).

Bartholomeo Pinto Poloni Zichy Ferencnek. Róma, 1772. június 13.

Búcsúk megújításának ügyéről. Szentszék és a Bourbon udvar közti nézeteltérés rendezéséről, új bíborosok kreálásáról.
(GyEL, PL, Literae Romanae I.)

Excellentissima Reverendissima Patrona

Aliqualis, quae in Summo Pontifice supervenit difficultas circa concessionem renovationis indulgentiarum sub eis modo et forma cum quibus requirebantur in distincto illarum elencho, quem adnexum inveni in veneratissimo Excellentissimae Vestrae Reverendissimae folio signato die 29 praeteriti Aprilis, et indispensabile tempus decursum ad finalem earundem indulgentiarum descriptionem stante illarum copioso numero ascendente ad 43 Apostolica Brevia, quae sub terminis, et expressionibus a me excogitatis (ad tollendam supradictam difficultatem) tantum obtinere datum fuit. In causa unice fuerunt, ut aliquantulum serius, quam desiderassem, praesens responsum suspendere debuerim.

Plenarie quocirca descriptis et expeditis praemissis 43 brevibus, quae sub unica charta seu exemplari obtineri non valuerunt, et in quibus binae in anno pro qualibet parochiali conceduntur indulgentiae pro diebus per Excellentissimam Vestram Reverendissimam designandis (et haec fuit illa unica methodus per me excogitata ad renovendam praememoratam difficultatem). Eadem ut supra expedita brevia consignavi Reverendissimo Patri Sigismundo Orosz[49] ab angelo, custode Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum domino istud Apostolicum Regnum Provinciali dignissimo et Excellentissimae Vestrae Reverendissimae apprime noto ad effectum, ut idem emeritissimus religiosus, singularissimus meus amicus, et patronus in eius tunc proximo, et de facto iam a tribus diebus secuto reditu seu assumpto novo itinere versus istud Apostolicum Regnum praedicta brevia tradat consignetque in propriis eiusdem Excellentissimae Vestrae Reverendissimae manibus, quem ad modum se promptissime executurum appromisit, quo pacto evitabitur non tantum considerabilis postae impensa, quae pro transmissione tot brevium occurrisset, sed insuper viva voce per eundem Reverendissimum Patrem Provincialem manifestabitur ipsi Excellentissimae Vestrae Reverendissimae supra relata Pontifica difficultas, quam hic referre nimis longum foret.

49 Orosz Zsigmond magyar piarista rendtartomány főnöke (1767–1782). Lásd: Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*, 14 köt. (Budapest: Hornyánszky Kiadó, 1891–1914), 9:1400–1401.

Huic praeterea forsan longo meo silentio plurimum contribuit totalis deficientia cuiuscumque scitu dignae notitiae. Sumus quippe hic in eodem incertitudinis statu, quo de tempore prae defuncti Summi Pontificis, quoad connotas differentias inter Aulas Borbonicas et hanc Apostolicam Sedem; et ideo hodiernus Pontifex protraxit usque modo et publicationem iam creatorum cardinalium, et aliorum novorum creationem. Brevi hic praestolatur novus ex Hispania plenipotentiarius minister cum urgentioribus (ut ex ipsa Hispania praevie hic panditum, publicatumque fuit) instructionibus. Unde opinatur, quod brevi quoque vel aliqua pacificationis aperietur via, vel novae et fatalissimae (quas Deus avertat) pertimendae sunt consequentiae. Dum interim me pretiosissimo amori et Patrocinio Excellentissimae Vestrae Reverendissimae dimisissime commendans venerabundus sacras deosculor vestes.

Eiusdem Excellentissimae Vestrae Reverendissimae Patronae

Humillimus. Addictissimus et obligatissimus iamdudum vobis obsequentissimus

Romae 13. Iunii 1772.

Bartholomaeus Pinto Poloni Agens

[kívül:] Agens Romanus